

**Metindilbilimsel Bir Çözümleme:
Sabahattin Ali'nin Bir Firar Adlı Öyküsünde Bağlaşıklık**
**A Textlinguistic Analysis:
Cohesion in Sabahattin Ali's Story Titled Bir Firar**

Ayşe Demirhas¹

Received 02 February 2024

Received in revised form 15 February 2024

Accepted 20 February 2024

APA Citation: Demirhas, A. (2024). Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Sabahattin Ali'nin Bir Firar Adlı Öyküsünde Bağlaşıklık. *Türkçe Uygulamalı Dilbilim Dergisi* 2(1), 33-44.

Özet

Çalışma, Sabahattin Ali'nin Bir Firar adlı öyküsündeki dilbilgisel ve sözcüksel bağlaşıklık unsurlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bunun için doküman incelemesi yapılarak öyküde yer alan gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman uyumu ve görünüş, işlevsel tümce yapısı ve örtük anlatım unsurları ile yineleme ve eşdizimsel örüntüleme unsurları tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda öykünün, bağlaşıklığı bütün unsurlarıyla birlikte metnin tamamında sağlandığı görülmüştür. Genellikle karakterler üzerinde görülen gönderim ve değiştirim unsurlarının metnin açıklığına ve kalıcılığına, bağlaçların ise metnin akıcılığına hizmet ettiği tespit edilmiştir. Metnin tamamında geçmiş zaman anlatısı korunmuş, zaman çeşitliliğine karakter cümlelerinde rastlanmıştır. Örtük anlam yapısı kullanılarak okurun çıkarım yapması sağlanmıştır. Bağlaşıklık unsurlarının yoğunlaştığı bölümlerden hareketle yüzey yapının, metnin anlamsal boyutta değerlendirilebilmesi için etkili bir araç olabileceği belirlenmiştir. Çalışma, dil eğitiminde kullanılacak yazınsal metinlerin, metin merkezli ölçütler doğrultusunda çözümlenerek belirlenebileceğini göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Metinsellik ölçütleri; bağlaşıklık; yazınsal metinler, Sabahattin Ali.

Abstract

This research aims to analyze the grammatical and lexical cohesion elements in Sabahattin Ali's short story Bir Firar. For this purpose, the elements of reference, substitution, ellipsis, conjunctions, parallelism, tense and aspect, functional sentence structure, implicit expression, reiteration, and collocation in the story were identified through document analysis. As a result, it was found that the story provided cohesion in the whole text with all its elements. It was determined that references and substitutions, which are generally seen on the characters, contribute to the clarity and permanence of the text, and conjunctions support the fluency of the text. The past-tense form is preserved throughout the text, and tense diversity is found in the characters' sentences. Implicit expression is used to enable the reader to make inferences. Based on the sections where cohesion elements are used a lot, it was determined that the surface structure can be an effective tool for the semantic evaluation of the text. The research has shown that literary texts that can be used in language teaching can be determined by analyzing them in line with text-centered criteria.

Keywords: Textual properties; cohesion; literary texts; Sabahattin Ali.

1. Giriş

Metin çalışmalarında metnin tanımı ve değerlendirilmesinde farklılıklar göze çarpsa da metni oluşturan unsurların gelişigüzel bir araya gelmediği konusunda bir fikir birliği

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ana Bilim Dalı, İstanbul-Türkiye, demirhasay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1527-5539.

bulunmaktadır. Metin, tümcelerin bir araya gelerek oluşturduğu bir birim olmanın çok daha ötesinde anlamsal bütünlüğe sahip, sözcükler ve tümceler arası ilişki ağı bulunan bir yapıdır. Halliday ve Hasan'a (1976) göre metin anlamsal bir birliktir ve tümcelerden oluşmaz, tümceler tarafından gerçekleştirilir. Dilsel özellikler, metnin birliğini kurarak metnin, metin olmasını sağlayan dokuyu oluşturur. Aksan'a göre metin, birbiriyle dilbilgisel ve mantıksal bağlarla bileşen sözcüklerden (ya da kimi zaman tek bir sözcüden) oluşur (Aksan, 2006: 148). Beaugrande ve Dressler (1981) metnin metinsellik ölçütleri dahilinde tanımlanması gerektiğini öne sürer. Metinlerin nasıl üretildiğinin ve anlaşıldığının tespit edilmesi için bu ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Bir metnin metinselliği, bağlaşıklık (cohesion), bağdaşıklık (coherence), amaçlılık (intentionality), kabul edilebilirlik (acceptability), durumsallık (situationality), bilgisellik (informativity) ve metinlerarasılık (intertextuality) ölçütleri ile değerlendirilir. Bir metin, bu yedi ölçütü içermediği sürece metin olarak kabul edilemez (Beaugrande ve Dressler, 1981).

Anlamalı bir metin, birbirine bağlanmış fikirler bütünü oluşturur ve bu özellik bağlaşıklık (cohesion) olarak adlandırılır (Halliday ve Hasan, 1976). Metnin yüzey yapısını ilgilendiren bağlaşıklık unsuru, tümceler arası dilbilgisel ilişkileri içerir. Beaugrande ve Dressler'e (1981) göre bağlaşıklık, metnin yüzeyindeki birimlerin dilbilgisi kuraları ile birbirine bağlanma şekilleriyle ilgilidir. Gutwinski'ye göre metnin dilbilgisi katmanında ortaya çıkan ilişkiler, dilbilgisel özellikler ve sözcükler tarafından işaret edilerek anlambilimsel bir katmanda söylem yapısını ortaya koyar (Gutwinski, 1976: 26).

Bağdaşıklık (coherence), metnin derin yapısındaki anlamsal bağlantıları karşılar. Yüzey metnin altında yatan kavram ve ilişkilerin yapılandırılması bağdaşıklık temsil eder. Bağdaşıklık, tümceler birbirini mantıksal bir sırayla takip ettiğinde ve geçişlerle birbirine bağlandığında sağlanır (Gutwinski, 1976: 27). Halliday ve Hasan (1976) bağdaşıklık, bağlaşıklık unsurları tarafından oluşturulan bir özellik olarak ele alır. Bir metin, bağlaşıklık unsurlarına yer verdiği derece tutarlıdır.

Beaugrande ve Dressler (1981) metinsellik ölçütlerini metin merkezli ve kullanıcı merkezli olmak üzere iki başlık altında ele alır. Bağlaşıklık ve bağdaşıklık, metin merkezli ölçütlerken amaçlılık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilgisellik ve metinlerarasılık kullanıcı merkezli ölçütlerdir (Beaugrande ve Dressler, 1981). Metin merkezli ölçütler, metinde yer alan birimlerin nasıl işlendiğine ve inşa edildiğine dair fikir verir. Bu da metnin anlamsal boyutta değerlendirilmesinin önünü açar.

Yazınsal metinler gerek ana dili eğitiminde gerekse yabancı dil öğretiminde temel dil becerilerinin geliştirilmesini sağlayan materyaller arasında yer alır. Ana dili konuşurunun ya da hedef dil öğrencisinin hedef metni anlaması ve anlamlandırması beklenir. Amaç, metindeki derin anlama ulaşarak bu anlamın okur tarafından yeniden inşa edilmesini sağlamaktır (Baki, 2020). Metin merkezli ölçütler, okurun derin yapıya ulaşmasına yardımcı olur. Yazınsal metinlerin bağlaşıklık unsurları bağlamında incelenmesi, dilin çok yönlü ifade özelliklerinin tespit edilip değerlendirilmesine olanak tanır. Bu çalışmada da

Demirhas / Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Sabahattin Ali'nin Bir Firar Adlı Öyküsünde Bağlaşıklık
Torusdağ ve Aydın'ın (2020) sınıflandırması rehber alınarak yazınsal bir metinde yer alan bağlaşıklık unsurlarına odaklanılmıştır.

1.1. Bağlaşıklık unsurları

Bağlaşıklık; sözcükleri, tümceleri ve paragrafları anlamlı bir şekilde bir arada tutarak metnin akışını sağlar. Günay'a (2007) göre bağlaşıklık, bir yazının metin olarak kabul görmesini sağlayan, metin içi ilişkileri oluşturan, dilsel tüm özellikleri belirten bir kavramdır. Okurun metni takip etmesi ve metin içi ilişkileri anlaması için bağlaşıklık gereklidir. Bağlaşıklık unsurları, metnin vermek istediği mesajın doğru iletilmesine aracılık ederek metnin temel amacı olan iletişim işlevinin yerine getirilmesini sağlar. Dilbilgisel ve sözcüksel olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

1.1.1. Dilbilgisel bağlaşıklık unsurları

Dilbilgisel bağlaşıklık, bir metnin tutarlı bir bütün oluşturmasını sağlamak için dilbilgisi yapılarının kullanılmasını içerir. Metin içi ilişkilerin dilbilgisel bağlarla kurulmasını sağlayarak metnin bütünlüğüne katkıda bulunur. Dilbilgisel bağlaşıklık; gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce yapısı ve örtük anlam ile sağlanır.

Metinde yer alan bir sözcüğün başka bir sözcük ya da bir ek ile karşılanması, gönderim unsuru olarak öne çıkar. Metinde sonradan yer alacak bir unsura yapılan gönderimler ön gönderim, önceden var olan bir unsura yapılan gönderimler ise art gönderim olarak adlandırılır. Sözcüklerin farklı sözcükler ya da ekler aracılığıyla birbirine bağlanmasını sağlayan gönderim unsuru, anlamsal ilişkiyi inşa ederek metnin açıklığına ve tutarlılığına hizmet eder.

Metinde bir sözcük ya da tümce tekrarının başka bir dilsel birim kullanılarak sağlanması değiştirim olarak adlandırılır. Halliday ve Hasan'a (1976) göre değiştirim ada dayalı, eyleme dayalı ve tümceye dayalı olarak yapılabilir. Değiştirimler, sözcük ya da ifade tekrarını ortadan kaldırarak metnin akıcılığına katkıda bulunur.

Metnin anlamında bir eksikliğe ya da yanlışlığa yol açmayacak şekilde bir öbeğin silinmesi eksilti unsurunu karşılar. Eksilti, daha az önemli sayılabilecek ayrıntıların atlanmasına olanak tanır. Okur eksiltili yapıyı önceden metinden edindiği bilgiler aracılığıyla tamamlayarak hedeflenen bilgiye odaklanır.

Sözcükler, cümleler ve paragraflar arası anlamsal bağlar, bağlaçlar aracılığıyla kurulur. Bağlaçlar metne nedensellik, zıtlık, zaman vb. anlamlar vererek metnin anlam ilişkilerini inşa eder. Metnin genel tutarlılığına katkıda bulunarak okurun metin içi bağlantıları takip etmesini sağlar.

Bir dilbilgisi yapısının farklı sözcüklerle ya da sözcük gruplarıyla tekrarlanması koşutluk ölçütüne karşılık gelir. Koşutluk, metnin akıcılığını sağlarken aynı zamanda metni hem

Demirhas / Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Sabahattin Ali'nin Bir Firar Adlı Öyküsünde Bağlılık anlamsal hem de biçimsel olarak zenginleştirir. Birbirine paralel bu yapılar aracılığıyla metnin etkililiği ve okunabilirliği sağlanır.

Metinde kullanılan zaman unsurları; kişiler, olaylar ve durumların takibini sağlar. Zaman ve kip bilgisi, olaylar arası mantıksal bir sıralama oluşturarak okurun metinde geçen olayları takip edip anlamlandırmasına yardımcı olur.

Öge diziliminde yapılan değişikliklerle metnin akışını ve duygusunu etkileyen bağlaşıklık unsuru, işlevsel tümce yapısı olarak adlandırılır. Bir tümcede sözcüklerin yerleri değiştirilerek ya da devrik cümle yapısı kullanılarak anlam çeşitliliği sağlanabilir. Sözdizimin sağladığı bu esneklik tümcenin odak noktasını değiştirerek duyguyu ön plana çıkarır.

Bir metin doğrudan ve açık bilginin yanı sıra içerdiği örtük anlamlarla okuru farklı bir bilgiye yönlendirir. Bu bilgi, diğer tümceler aracılığıyla elde edilen bilginin bir çıkarımı sonucunda ortaya çıkar. Bu noktada okur, metne kendi dünyasının sınırları içerisinde dahil olur. Tümcelerdeki örtük anlam, bir anlam zenginliği sağlayarak metnin bütünlüğüne hizmet eder.

1.1.2. Sözcüksel bağlaşıklık unsurları

Sözcüksel bağlaşıklık, tutarlı bir metin yaratmak için birbiriyle ilişkili anlamlara sahip sözcüklerin metinde kullanılma biçimlerini ifade eder. Yinelemeler ve eşdizimsel örüntülemeler aracılığıyla kurulan sözcüksel bağlaşıklık, metnin tutarlı bir bütün olmasına katkıda bulunur.

Metinde aynı sözcüklerin, zıt ilişkili sözcüklerin ya da eş anlamlı sözcüklerin tekrar edilmesi yineleme unsuru olarak öne çıkar. Sözcük, söz öbeği ya da tümce tekrarlarıyla istenen duygunun etkililiği artırılırken metnin sürekliliği de sağlanır. Tekrar eden sözcükler aracılığıyla kurulan metin içi bağlantılar, anlatımın kalıcılığına hizmet eder.

Metnin anlam alanı, eşdizimsel örüntüleme aracılığıyla inşa edilir. Aynı ya da benzer kavram alanından seçilen sözcükler, bağlamı sınırlayarak okura bir anlam alanı oluşturur. Sözcükler aracılığıyla kurulan anlam ilişkileri, metnin bütünlüğüne hizmet ederken metin boyunca okuru yönlendirir.

1.2. Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı, Sabahattin Ali'nin Değirmen adlı kitabında yer alan Bir Firar (Ali, 2015: 91-93) adlı öyküyü dilbilgisel ve sözcüksel bağlaşıklık unsurları çerçevesinde çözümlemek ve metnin yüzey yapısındaki dilsel öğeleri tespit etmektir.

2. Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2021) göre doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Araştırmanın inceleme

materyalini Sabahattin Ali'nin Değirmen adlı öykü kitabında yer alan Bir Firar öyküsü oluşturmaktadır. Öykü, Torusdağ ve Aydın'ın (2020) sınıflandırması doğrultusunda çözümlenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Dilbilgisel bağlılık unsurlarına dair bulgular

3.1.1. Gönderim

İdris'e art gönderimde bulunan boş adılar: *çalışıyordu, itiraf etmişti, yiyecekti, yürüyordu, yakalanmıştı, oldu, kaldırdı, dedi, başladı, dedi, oldu, oldu, inledi, çekti, yapamayacaktı, baktı, sıçradı, atladı, düştü, başladı, açtı, dedi, dedi, gerildi, kaldı.*

İdris'e art gönderimde bulunan iyelik eki: *ayaklarına, bastığını, soyduğunu, haberi, babasının, babası, kaybolmasını, aklında, yediği, yiyeceği, kafası, gözlerinde, sinirlerinde, düşündüğü, soyduğunu, koyduğunu, beyni, kafasından, gözleri, elini, yüzüne, aklına, düşündüğü, beline, göbeğinin, elleriyle, ağzına, ağzından, etrafına, yanına, ağzından, gözlerini, başı, ağzından, gözlerini, gözlerini, olduğu.*

İdris'e art gönderimde bulunan adılar: *kendisine, kendisinden, onun, ben, ona.*

İdris'e art gönderimde bulunan kişi ekleri: *söylesin, diyivereceğim.*

Candarmalara art gönderimde bulunan boş adılar: *verdiler, gidiyorlardı, serptiler, verdiler, gittiler, gidiyorlardı.*

Candarmalara art gönderimde bulunan iyelik eki: *aralarına, ayağı, silahları, ellerinde.*

Candarmalara art gönderimde bulunan adılar: *bunlar.*

Candarmalara art gönderimde bulunan kişi ekleri: *yapsınlar, gelerseniz, görünmeyin.*

Süleyman Ağa'ya art gönderimde bulunan boş adılar: *verirdi, ederdi, yalvaracaktı, isteyecekti, kıvranacaktı, yiyecekti.*

Süleyman Ağa'ya art gönderimde bulunan iyelik eki: *köyünde, kahvesinde, sesiyle.*

İmamköyü'ne art gönderimde bulunan adılar: *orada, buralarda.*

3.1.2. Değiştirim

Ada dayalı değiştirim: *bu zavallı, ihtiyar, ak sakallı ihtiyar (Süleyman Ağa); fail (İdris)*

Tümceye dayalı değiştirim: "Halbuki böyle bir şeyden haberi bile yoktu..." ("Bayram namazında İmamköy Camii'ni bastığını ve orada namaz kılanları soyduğunu [...]")

"Bu kadarı yeterdi." ([...] muhtarla köy bakkalı, İdris'i vakadan bir gün evvel İmamköy tarafına giderken gördüklerini söylediler.)

"İdris'in de o zaman düşündüğü yalnız buydu." (Dayak kesilmiş

3.1.3. Eksilti

Özne eksikliği: İdris'e ve Süleyman Ağa'ya gönderim yapan "O" adlı

Nesne eksikliği: (*İdris'i*) dövmüşlerdi.

(*paraları ve gümüş saatleri nereye koyduğunu*) Fakat söylemek lazımdı...

(*paraları ve gümüş saatleri nereye koyduğunu*) -Diyivereceğim!- dedi.

Tamlayan eksikliği: Art gönderimde bulunan iyelik eklerinin tamlayanları

Tümce düzeyinde eksilti: (-*Paralar İmamköyü'nde kahveci Süleyman Ağa'da!*- dedi.) Bunu yapamayacaktı...

3.1.4. Bağlaçlar

Fakat, ve, nihayet, halbuki, de, bile, o zaman, hem ... hem, ne ... ne, bunun için, bu dakikada, sonra, ondan sonra, yalnız.

3.1.5. Koşutluk

Bayram namazında İmamköy Camii'ni *bastığını* ve orada namaz kılanları *soyduğunu* en nihayet itiraf etmişti.

Fazla işlemeye alışmamış olan kafası bir çare arıyor, bulamıyor, sıkıntısını, *dışarıya fırlayan gözlerinde, yüzünün birbirine karışan sinirlerinde* gösteriyordu.

Ne parası? Ne gümüş saati... Hatta ne soygunu?..

Değnekler, tekmeler, dipçikler kalkıp iniyordu.

Candarmalar bıraktılar. Yüzüne su serptiler. Bir sigara verdiler.

Süleyman Ağa: -Bilmiyorum!- *diyecek, binbir türlü yemin edecek, fakat dayağı yiyecekti. Titrek sesiyle yalvaracak, anlatmak isteyecek, kıvrım kıvrım kıvrınacak, fakat dayağı yiyecekti.*

Ak sakallı ihtiyarın, sakallarından yaşlar akarak *ağladığını görür gibi oldu. İhtiyarın iki kat olmuş beline tekmelerin, dipçiklerin indiğini görür gibi oldu. Beyaz, gür kaşların altında, feri kaçıp dışarı fırlayan iki gözün kendisine dikildiğini, -beğendin mi ettiğini, İdris!- demek isteyerek baktığını görür gibi oldu.*

Ayrıca metnin tamamında *geçmiş zaman* ekinin, paragraflarda koşutluk özelliğini sağlayacak şekilde tekrar edildiği gözlemlenmiştir.

3.1.6. Zaman uyumu ve görünüş

Bir Firar adlı öykü, bir geçmiş zaman anlatısıdır. Karakterlere ait cümlelerin dışında metnin diline -DI eki hakimdir. Geçmiş zaman ekini; şimdiki zamanın hikayesi, duyulan geçmiş zamanın hikayesi ve geniş zamanın hikayesi takip eder. Öykü içerisindeki gelecek zamana dair cümleler gelecek zamanın hikayesi ile çekimlenerek metindeki geçmiş zaman anlatısı

Demirhas / Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Sabahattin Ali'nin Bir Firar Adlı Öyküsünde Bağlıklık korunur. Öykü karakterlerine ait cümlelerde ise emir kipi, gelecek zaman, şimdiki zaman eklerine ve eksilteli cümle yapısına rastlanmıştır.

3.1.7. İşlevsel tümce yapısı

Ne çare?.. Dayak bu...

Fakat ne yapınlar, vazife...

Ne parası? Ne gümüş saati... Hatta ne soygunu?..

Hem çok zor...

Yandı garip Süleyman Ağa!

Beğendin mi ettiğini, İdris!

A-ah...

Evvvela bir iki uyuz ağaç, sonra birkaç kerpiç ev...

Beş on çıplak çocuk...

Yüz adım daha...

Ve Süleyman Ağa.

Candarmalar -şırak- diye mekanizmaları açıp kapadılar, ondan sonra iki tok ses...

Benim de...

3.1.8. Örtük anlam

En aşağı yedi sene yiyecekti. (İdris hapis yatacak.)

Köyü soyan çoktan kırışi kırmış olacağı için, ne yapıp yapıp faili bulmak lazımdı. (Gerçek soyguncu İdris değil ve herkes bunu biliyor.)

İdris de zaten kaç senedir buralarda serseri serseri dolaşüyor, binbir türlü dalaverelere girip çıkıyordu. (İdris'e suç atıldı ya da atılacak.)

İdris köyde kaldıkça candarmanın ayağı kesilmeyecekti. (Köylüler İdris'ten şikayetçi. İdris'e suç atıldı ya da atılacak.)

[...] ondan sonra iki tok ses... (Ateş edildi.)

Gözlerini bir daha kapayamadan hafifçe gerildi. Olduğu yerde dimdik kaldı. (İdris öldü.)

3.2. Sözcüksel bağlıklık

3.2.1. Yineleme

Metinde *İdris* sözcüğü 16, *candarma* sözcüğü 12, *İmamköy* sözcüğü 9, *ne* sözcüğü 7, *düşünmek* fiili düşün- ve düşünce biçimlerinde 6, *Süleyman* sözcüğü 6, *sigara* sözcüğü 6, *dayak* sözcüğü ise 5 kez yinelenmiştir.

Metinde *seke seke*, *ara sıra*, *sıkı sıkı*, *yapıp yapıp*, *serseri serseri*, *kıvrım kıvrım*, *sıkı sıkı*, *bir iki*, *beş on* ikilemeleri kullanılmıştır.

Metnin eşdizimsel örüntüsü dikkate alınarak belirlenen yinelemelere “bir, bu, ve” gibi sözcükler dahil edilmemiştir.

3.2.2. Eşdizimsel örüntüleme

Candarma kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: *dövmek*, *dayak*, *sigara*, *vazife*, *yüzbaşı*, *fail*, *emir*, *sopa*, *dipçik*, *tekme*, *değnek*, *kelepçe*, *silah*, *mekanizma*, *kan*

İnsan bedeni bağlamında örüntülenen sözcükler: *ayaklar*, *kol*, *kafa*, *beyin*, *göz*, *el*, *yüz*, *sakal*, *kaş*, *bel*, *göbek*, *ağız*, *baş*.

İmamköyü kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: *bayram*, *camii*, *namaz*, *imam*, *muhtar*, *bakkal*, *köy*, *kahve*, *ağaç*, *kerpiç ev*, *çocuk*, *şose*, *hendek*, *fundalık*.

Soygun kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: *yedi sene*, *hapis fail*, *kirişi kırmak*, *delil*, *para*, *gümüş*, *saat*

4. Tartışma

Bu çalışmada Sabahattin Ali'nin Bir Firar adlı öyküsünde yer alan dilbilgisel ve sözcüksel bağlılık unsurları belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Bir Firar adlı öykünün metinsellik ölçütlerinden bağlılığı bütün unsurlarıyla sağladığı görülmektedir. Öyküdeki gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman uyumu ve görünüş, işlevsel tümce yapısı ve örtük anlatım unsurları ile yineleme ve eşdizimsel örüntüleme unsurları metnin tamamına yayılarak metnin bütünlüğünü ve tutarlılığını desteklemektedir.

Öyküde yer alan gönderim unsurlarının mekân ve karakterler etrafında çeşitlendiği, değiştirim unsurlarının ise daha sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle metin boyunca isimlerin, mekânların ve bunlara dair bilgilerin sözcük düzeyinde yinelenmesinin, metnin etkililiğini artırdığı düşünülmektedir. Bu tekrarlar aracılığıyla metnin kalıcılığı ve açıklığı da sağlanmıştır. Bu açıklık, kullanılan bağlaçlar ile desteklenmiştir. Öyküde yer alan bağlaçlar metne amaç, neden, karşıtlık, zaman ve pekiştirme gibi çeşitli anlamlar katarak metnin takibini kolaylaştırmıştır.

Bağlılık unsurlarının metnin tamamında görülmesinin yanı sıra işlevsel tümce yapısı ve koşutluk unsurunun, öykünün zirveye (climax) ulaştığı noktada yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Olay örgüsündeki tüm ipuçlarının birleştiği ve merkezdeki çatışmanın çözüldüğü zirve noktası, duygusal yoğunluğu yüksek bir andır. Bir Firar adlı öyküde yer

Demirhas / Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Sabahattin Ali'nin Bir Firar Adlı Öyküsünde Bağlaşıklık alan bağlaşıklık unsurları, öykünün zirve noktasındaki aksiyon ve hareketi biçimsel olarak da destekleyerek duygu yoğunluğunu artırmaktadır.

Bütün bunlardan hareketle öyküde tespit edilen bağlaşıklık unsurlarının, metnin anlamsal boyutta değerlendirilebilmesi için bir araç olarak kullanılabilmesi söylenebilir. Metnin yüzey yapısında yer alan bağlaşıklık unsurları, derin yapıdaki anlamsal bağlantıların kurulmasına da katkıda bulunarak metnin okur tarafından anlamlandırılmasını sağlar.

5. Sonuç

Bu incelemede, Sabahattin Ali'nin Bir Firar adlı öyküsündeki dilbilgisel ve sözcüksel bağlaşıklık unsurları belirlenerek metnin yazınsal ve estetik değerini sağlayan bağlantılar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda bağlaşıklık unsurlarının, okurun metnin derin yapısındaki anlama ulaşmasında etkili olabileceği tespit edilmiştir. Bağlaşıklık unsurları; ilişki kurma, vurguyu değiştirme, odak noktası belirleme vb. amaçlara hizmet ederek okurun metni anlamlandırma sürecini destekler. Dolayısıyla dil eğitiminde kullanılacak örnek yazınsal metinler, metin merkezli ölçütler doğrultusunda çözümlenerek belirlenebilir.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2006). Anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi. Engin Yayınevi.
- Ali, S. (2015). Değirmen. Yapı Kredi Yayınları.
- Aydın, İ. & Torusdağ, G. (2014). Türkçe öğretimi çerçevesinde yazınsal bir metin çözümleme örneği olarak Refik Halit Karay'ın garip bir hediye'si. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 3(4), 109-134. <https://doi.org/10.7884/teke.340>
- Baki, Y. (2020). Metin türlerine göre okuma eğitimi. In M. Kaya & M. N. Kardaş (Eds.), Okuma eğitimi (pp. 189-242). Pegem Akademi.
- Beaugrande, R. A. & Dressler, W. (1981). Introduction to text linguistics. Longman Group Company.
- Carrell, P. L. (1982). Cohesion is not coherence. TESOL Quarterly, 16(4), 479-488. <https://doi.org/10.2307/3586466>
- Dilidüzgün, Ş. (2017). Metin dilbilim ve Türkçe öğretimi uygulamalı bir yaklaşım. Anı Yayıncılık.
- Gutwinski, W. (1976). Cohesion in literary texts. De Gruyter Mouton.
- Günay, D. (2007). Metin bilgisi. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Gürgün, H. (2016). Metindilbilimsel yöntem ile çözümlenen Sait Faik'in dülger balığının ölümü'nde insanın doğaya tahakkümü ve ötekileştirilmesi. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5(4), 1841-1882.

- Demirhas / Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Sabahattin Ali'nin Bir Firar Adlı Öyküsünde Bağlılık
- Halliday, N. A. K. & Hasan, R. (1976). Cohesion in English. Longman Group Limited.
- Kintsch, W. & Dijk, T. (1978). Toward a model of text comprehension and production. Psychological Review, 85, 363-394.
- Şenöz, C. A. (2005). Metindilbilim ve Türkçe. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Torusdağ, G. & Aydın, İ. (2020). Metindilbilim ve örnek metin çözümlenmeleri. Pegem Akademi.
- Uzun, M. (2023). Bir metin dil bilimsel çözümleme: Yusuf Atılgan'ın "tutku" adlı hikayesinde bağlılık ve tutarlılık. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 12(3), 1128-1158. <https://doi.org/10.7884/teke.1276484>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021), Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Ek: Bir Firar

İki candarma İdris'i aralarına almış götürüyorlardı.

İdris ayaklarına basamayacak haldeydi. Candarmalar çok dövmüşlerdi, fakat seke seke yürümeye çalışıyordu.

Bayram namazında İmamköy Camii'ni bastığını ve orada namaz kılanları soyduğunu en nihayet itiraf etmişti.

Halbuki böyle bir şeyden haberi bile yoktu...

Ne çare?.. Dayak bu... Her şeyi söyletir.

En aşağı yedi sene yiyecekti.

Seke seke yürüyor, ara sıra ayağı bir taşa takılıp sendeledikçe candarmaların birisi koluna yapıştıyordu.

Biraz yürüdükten sonra kendisine bir de sigara verdiler...

Bunlar da aslında fena adamlar değildi... Fakat ne yapsınlar, vazife... Takibe çıkarken, -faili bulmadan gelerseniz gözüme görünmeyin!- diye yüzbaşı sıkı sıkı emirler vermişti. Köyü soyan çoktan kirişi kırmış olacağı için, ne yapıp yapıp faili bulmak lazımdı.

İdris de zaten kaç senedir buralarda serseri serseri dolaşiyor, binbir türlü dalaverelere girip çıkıyordu.

Birkaç kere de sigara kağıdı ve çakmaktaşı satarken yakalanmıştı.

Asıl mühimi, köylü kendisinden şikayetçiydi. İlk zamanlarda rahmetli babasının -babası köyün imamıydı- hatırını sayanlar bile onun bu hallerini görünce kaybolmasını istemeye başladılar.

İdris köyde kaldıkça candarmanın ayağı kesilmeyecekti.

Bunun için candarmalar İdris'i yakalayınca, muhtarla köy bakkalı, İdris'i vakadan bir gün evvel İmamköy tarafına giderken gördüklerini söylediler...

Bu kadarı yeterdi. Üst tarafını candarmalar söylediler...

İdris İmamköy Camii'ni bayram namazında nasıl soyduğunu anlattı..

Şimdi İmamköyü'ne gidiyorlardı.

İdris düşünüyordu; adamakıllı dalmıştı.

Bu dakikada aklında, ne yediği dayak ne de yiyeceği yedi sene vardı. Onun zihnini büsbütün başka bir şey, başka bir düşünce dolduruyordu.

Bu düşünce ona dayaktan ve hapisten daha acı geliyordu.

Fazla işlemeye alışmamış olan kafası bir çare arıyor, bulamıyor, sıkıntısını, dışarıya fırlayan gözlerinde, yüzünün birbirine karışan sinirlerinde gösteriyordu.

Düşündüğü şey şuydu:

İdris dayak yerken, köyü soyduğunu söylemişti. İş bu kadarla bitmiyordu. Deliller de lazımdı. Bunun için paraları ve gümüş saatleri nereye koyduğunu söylemek icap ediyordu.

Ne parası? Ne gümüş saati... Hatta ne soygunu?.. Fakat söylemek lazımdı... Sopa, dipçik ve tekme dayanılır gibi değildi. Beyni kafasından fırlayacak gibi oluyordu: Ne söylesin?

-İmamköyü'nü ben soydum!- demek kolay... Fakat paralarla gümüş saatleri meydana çıkarmak zor...

Hem çok zor...

Değnekler, tekmeler, dipçikler kalkıp iniyordu. Bayılacak gibi oldu. Gözleri karardı. Elini hafifçe kaldırdı:

-Diyivereceğim!- dedi.

Candarmalar bıraktılar. Yüzüne su serptiler. Bir sigara verdiler. O zaman İdris ilk aklına gelen ismi söyledi:

-Paralar İmamköyü'nde kahveci Süleyman Ağa'da!- dedi.

Dayak kesilmişti. İdris'in de o zaman düşündüğü yalnız buydu. Fakat İmamköyü'ne doğru yola çıkınca büsbütün başka şeyler düşünmeye başladı. -Yandı garip Süleyman Ağa!- dedi.

Süleyman Ağa, kendi köyünde olsun, İmamköyü'nde olsun, ona hala yardım eden bir tek kişiydi. Kahvesinde yatacak yer verir, ona nasihat falan ederdi.

Nereden aklına evvela bu zavallının ismi gelmişti?..

Şimdi candarmalar, hiçbir şeyden haberi olmayan ihtiyarı yatıracaklar ve döveceklerdi. Gebertinceye kadar döveceklerdi.

Süleyman Ağa: -Bilmiyorum!- diyecek, binbir türlü yemin edecek, fakat dayağı yiyecekti. Titrek sesiyle yalvaracak, anlatmak isteyecek, kıvrım kıvrım kıvrınacak, fakat dayağı yiyecekti.

Ak sakallı ihtiyarın, sakallarından yaşlar akarak ağladığını görür gibi oldu. İhtiyarın iki kat olmuş beline tekmelerin, dipçiklerin indiğini görür gibi oldu. Beyaz, gür kaşların altında, ferî kaçıp dışarı

Demirhas / Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Sabahattin Ali'nin Bir Firar Adlı Öyküsünde Bağlılık fırlayan iki gözün kendisine dikildiğini, -beğendin mi ettiğini, İdris!- demek isteyerek baktığını görür gibi oldu.

Beline tekrar bir dipçik yemiş gibi inledi.

Candarmaların biri ona yandan bir göz attı... Sonra bir sigara daha çıkarıp verdi...

İdris sigarayı göbeğinin üzerinde sallanan kelepçeli elleriyle yakalayarak ağzına götürdü. Sıkı sıkı bir iki nefes çekti.

Beş on adım daha gittiler...

Sigara İdris'in ağzından düştü...

A-ah... Bunu yapamayacaktı...

Karşıdan İmamköy görünmüştü... Evvela bir iki uyuz ağaç, sonra birkaç kerpiç ev... Beş on çıplak çocuk...

Yüz adım daha... Sonra köye geleceklerdi... Ve Süleyman Ağa.

İdris etrafına bir bakındı... Şosenin sağ tarafı fundalıktı. Candarmalara baktı: Silahları ellerinde gidiyorlardı.

Bir sıçradı, hendeğin öbür tarafına atladı, düştü, tekrar kalkarak fundalıkta koşmaya başladı. Candarmalar -şırak- diye mekanizmaları açıp kapadılar, ondan sonra iki tok ses... Havada kısa ve keskin bir vınlama oldu, İdris olduğu yere yıkıldı.

Candarmalar yanına koştular. Ağzından ince bir çizgi halinde kan geliyordu. Gözlerini açtı: - Süleyman Ağa'nın bir şeyden haberi yok...- dedi: Başı yana düştü. Ağzından tekrar ve çok kan geldi. Tekrar gözlerini açarak: -Benim de...- dedi.

Gözlerini bir daha kapayamadan hafifçe gerildi. Olduğu yerde dimdik kaldı.